

СЛЪНЦЕ И ГРОЗДАНКА, народна песен

ДА СЕ ВПИША В ТЕКСТА

- Заглавието на народната песен съдържа название на небесно светило и име на момиче. Какво очаквате да се случи? Прочетете първия откъс.

Славки си рожба не трае!
Добила Славка момиче,
твърде е било хубаво;
Славка се чуди и мае
как да му име нарече.
Нарекла го е Грозданка,
да му е грозно името.

А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- Изненада ли Ви името на момичето?
- Как мислите? Защо Славка назовава така детето си? Прочетете следващия откъс.

Расла Грозданка, порасла,
голяма мома израсла,
слънце не си я виждало.
Че си Грозданка излезе
у бащини си градини,
пред бащини си дворове.
Там си я слънце съгледа –
трептяло, не захождало.

А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- Защо според вас слънцето не залязва? Какво му се е случило?
- А какво очаквате да се случи после? Прочетете следващия откъс.

Се му майка му готвила,
готвила и наядвала,
защо са слънце забави.
Като си у тях отиде,
мама му го е съдила,
съдила, още питала:
– Слънчице, мило мамино,
защо са, слънце, забави,
та ти вечеря истина,
вечеря – крава ялова
и девет пеци кисел хляб?
Слънчице гума маме си:
– Да знаеш, мамо, да знаеш
каква си мома съгледах
на долна земя на света.
Ако таз мома не зема,
не ще си ясно изгрявам,
както си ясно изгрявах!
Да идеш, мамо, да идеш,
да идеш, мамо, при Бога,
да идеш да го попиташ:
можим ли да я земеме,
за нея да се венчeya?

А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- Учудва ли ви това, че слънцето има дом, майка, храни се? Защо?
- А защо според вас майката на слънцето трябва да пита Бога дали то да се венчае за мома от долната земя? Как мислите? Какво ще ѝ отговори Бог?
- Научете от следващия откъс.

Ходи мама му и пита:

– Боже ле, благодарим ти!

Слънце е тъжно и жално,
че е мома съгледало,
долу на долня земя.

Бива ли и приляга ли,
жива момата да дигнем?

Господ маму му думаше:

– Старице, майко слънчова,
бива си и приляга си!

Да спуснем злати люлчици

на Грозданкини дворове,
на личен ден Гергьовден,

да върви мало, голямо

за здраве да се люлее,
най-подир щ' иде Грозданка,

на люлки ще си поседне

и тя да са полюлей,

ний ще си люлки гръпниме

да си я горе дигнеме.

А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- Съвпада ли съветът на Господ към слънчовата майка с Вашето предположение?
- Ще послуша ли според вас слънцето Господ?
- А вие какъв съвет бихте дали на слънцето и на неговата майка?
- Какво ще се случи според вас?
- Разберете от следващия откъс.

Както е казал, станало.

На личен ден Гергьовден
злати са люлки спуснали
на Грозданкини дворове.

Вървяло мало, голямо
за здраве да са люлее.

Люлели, що се люлели,
най-подир дошла Грозданка.

Сама я мама залюля.

Като седнала на люлка,
тъмни се мъгли спуснали

и люлки са се дигнали.

А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- Как мислите? Защо точно на Гергьовден е отнесена Грозданка горе? Какъв празник е това и с какви обичаи го свързвате?
- А защо Гергьовден е наречен „личен ден“?
- Прочетете следващия откъс.

Като се люлки дигнаха,

мама и плаче, нарича:

– Грозданке, мила мамина!

Девет си години сукала,

девет месеца да говеиш

на свекра и на свекърва,

на първо либе венчано.

А Грозданки се дочуло

девет години да говей!

А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- *Какво според вас означава говеенето?*
- *Как мислите? Защо според вас трябва да говее девет месеца?*
- *А ще изпълнили ли Грозданка майчината заръка?*
- *Проверете предположението си в следващия откъс.*

80 Че е Грозданка говяла
девет години на свекра,
на свекра и на свекърва,
на първо либе слънчице.
85 Слънчо се жалба нажали,
че е Грозданка немица,
та се за друга загоди,
да не е няма немица.
Грозданка ще е кумица,
Грозданка да ги венчае.

А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- *Съвпада ли случилото се с Вашето предположение? Как бихте постъпили вие, ако бяхте на мястото на Грозданка?*
- *Какво означава думата „кумица“? А знаете ли какво е мястото ѝ в сватбените ритуали?*
- *Как според вас ще завърши песента? Прочетете последния откъс.*

90 Дигнали сватба голяма,
Грозданка булка пребули,
само е було пламнало!
булка под було продума:
– Грозданке, млада кумице,
95 ако си няма немица,
че сляпа ли си слепица,
та ми ти було запали?
Грозданка се е засмяла
и булки дума продума:
100 – Аз не ти було запалих
и не съм няма немица,
нито съм сляпа слепица!
Мене ми мама наръча,

105

девет съм години сукала
девет години да говея
на свекра и на свекърва.
Сега е девета година,
сега ще да продумам!
Като я слънце зачуло
и стара майка слънчова,
булка са назад върнали,
110 Грозданка с слънце венчали.

110

Песента е от Котленско

А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- *Съвпада ли финалът с Вашите очаквания?*
- *Как вие бихте завършили песента? Защо?*
- *Кой момент ви направи най-силно впечатление? Защо?*
- *Според вас какво се случва след сватбата на слънцето и Грозданка?*

□ РЕЧНИК

захождам. Залязвам.

ялова. Която не ражда.

кусел хляб. Хляб, замесен с квас.

злати. Златни.

говея, говеене. Мълча, мълчание; народен обичай, според който младата булка не говори пред свекъра и свекървата си в знак на уважение.

немица. Няма, не може да говори.

загоди. Сгодява.

кумица. Кума, жена, който венчава.

- *Какво се случва след сватбата на Грозданка и слънцето? Предложете продължение.*

В ЧАС ЛИ СЪМ

- Попълнете таблица по модела.

Труден или смустващ момент	Ясен момент
Тук не се пише.	Тук не се пише.

- Прочетете песента по роли.
- Коя е главната случка в песента? Кой е най-напрегнатият момент?
- Къде се развива действието? Какъв период от време обхваща тази песен?
- Посочете основните моменти и съставете план.
- Преразкажете текста от името на Грозданка, на Славка, на слънчовата майка или на слънцето (по ваш избор). А как би изглеждала историята от гледната точка на всевиждащия и всезнаещ Бог?
- Напишете песента като легенда.
- Защо според вас е създадена тази песен?

■ ТАЙНИТЕ НА ТЕКСТА

- Защо майката избира името Грозданка? Как си представяте девойката?
- Защо Грозданка е достойна невеста на слънцето?
- Кои народни обичаи са описани в песента?
- Къде според вас е застанал народният певец, за да може да обхване всичко, ставащо в песента? Открийте различните представи за света, отразени в нея.
- Разсъждавайте върху човешките взаимоотношения, разкрити в песента. Какви добродетели утвърждава тя?
- Извадете от текста на песента народни думи.

■ ИСКАМ ДА ПОПИТАМ

- Попълнете таблица по модела.

Моят въпрос	Моят отговор
Тук не се пише.	Тук не се пише.

■ СЛЪНЦЕ И ГРОЗДАНКА

ДА РАЗБЕРА КАКВО (НЕ) ЗНАЯ

митическа фолклорна (народна) песен

Едни от най-гребните фолклорни песни са митическите. В тях се преплитат митически с фолклорни представи, смесват се народни с религиозни вярвания. Сюжетите им съчетават реално и фантазно, включват обреди и ритуали. Участници в тях са митически герои, божества, демонични същества (змейове, хали, ламы, самогиви, русалки), небесни светила (слънцето, луна, звездите). Освен че съхранява стари митологични разбирания, митическата песен изпълнява и редица задачи, свързани с обясненията за устройството на света, отношенията между човешкия и божествен свят, значението на фолклорните празници за поддържане на реда.

Действието в митическите песни се развива на земята (при хората) и горе (на небето, при божествата и небесните светила), но също и в диви и опасни пространства, населявани от зли сили. Понякога героите влизат в противоборства с демонични създания. Друг път пък трябва да отстояват правото си на щастие, независимо от това, че изборът им не е обикновен. Често небесните светила и природните обекти са одушевени. Те са оприличени на хора. Имат свое семейство – майка, баща, братя и сестри, жена, деца, роднини. Имат свой дом, съвсем като в човешкия свят. По тези причини и годежът, сватбата, празничните обреди и ритуали са характерни елементи от сюжетите на митическите песни.

■ „СЛЪНЦЕ И ГРОЗДАНКА“ КАТО МИТИЧЕСКА ПЕСЕН

„Слънце и Грозданка“ е типична **митическа песен**. В нея има преплитане на митологични, фолклорни и религиозни представи. В центъра е **значимо събитие** – женитбата на Грозданка със слънцето. **Герои** са огушевени небесни светила (слънцето), Бог. Събитията са необичайни и извън границите на човешкото – отнасянето на Грозданка на небето, сватбата ѝ със слънцето. Включени са и **народни обичаи** като наричането на дете, ритуалното люлеене с люлки на Гергьовден, говеенето, сватбеният обред. В народните представи люлеенето не на какви да е, а именно на **златни** люлки, е свързано с поверието, че така младите се предпазват от митичния змей, чийто цвят е златото.

Даването на име на дете има съществено място в песента. Вярвало се, че майката трябва да даде на детето си „грозно“ име, за да го опазува живо и здраво.

Говеенето (обредното мълчание) е характерен обичай за много общности и празници. Първоначално служело за предпазване от зли сили и демони, а по-късно се възприема като знак за отгаване на почит към новото семейство на младоженката. Чрез говеенето младата булка показва готовността си да се подчинява на реда и правилата в новия си дом. Знак е за скромност, уважение и отгаденост на новото семейство.

■ СЮЖЕТЪТ

Сюжетът на песента представя **важни моменти от човешкия живот**. Такива са раждането на дете и неговото назоваване, годежът и женитбата. Заедно с това са включени и **ритуални практики**, каквито са люлеенето с люлки на Гергьовден за здраве и плодородие, а също и говеенето. Внесен е и **религиозен мотив** – явяването на Бог като всемогъщ създател.

Още в самото начало на песента става ясно, че Грозданка не е обикновена мома. Тя е дълго чакано нещо, грижливо пазено у дома. Дадено ѝ е „грозно“ име, за да е защитена от беди и зли сили. Слънцето вижда Грозданка и се влюбва в нея. Исква да я вземе за жена. То търси съвет от майка си, а тя се допитва до Бог, който намира решение. На Гергьовден са спуснати златни люлки от небето. Когато Грозданка сяда на люлката, тя е отнесена в небето при слънцето. Тъй като не чува добре заръките на майка си, Грозданка говее (мълчи) девет години вместо девет месеца. Отчаяно от нямамата си невеста слънцето решава да вземе друга за жена. Деветте години обаче са изминали и Грозданка отново проговаря. Като разбира, че Грозданка не е няма, слънцето отправя новата си булка и се жени за Грозданка.

■ ТЕМИТЕ

Основните теми в песента са свързани с **опазването на реда** в човешкия и божествения свят, а също и със **съхраняването на моралните ценности** в света на хората. В центъра са и **човешките взаимоотношения** – връзката между родители и деца, поведението в семейството, почитта и уважението към по-възрастните и по-мъдрите, скромността и подчиняването на традиционните обичаи на общността.

Мотивът за слънчова женитба е един от най-древните фолклорни мотиви. Той присъства и в песни, и в приказки. Често влюбването на слънцето заплашва с унищожение земята, защото то не може да откъсне очи от своята любима и забравя да залезе. Друг път пък отказва да изгрее заради любовна мъка.

Сватбата на Грозданка със слънцето припомня и древен митологичен мотив за създаването на света, според който земята се слива с небето (жени се за него) и така се поражда всичко съществуващо. Тази древна представа можем да открием и в старогръцката митология, където Гея (земята) се жени за Уран (небето). Така и Грозданка (земното момиче, земята) се жени за слънцето (небесното момче, небето), като по този начин се установяват ред и хармония между божества и хора.

Важен е и **мотивът за чудото**. Раждането и опазването на Грозданка жива и здрава е чудо, както и отнасянето ѝ на небето. Чудо е и изтичането на срока на деветгодишното млчание на Грозданка точно в деня на сватбата на слънцето с друга жена. Чудото е един вид награда за героите. Внушението е, че ако се спазват моралните норми и повелите на обичаите, въпреки неволите усилията накрая ще бъдат възнаградени.

■ ГЕРОИТЕ

Основни герои в песента са слънцето, Грозданка, нейната майка Славка, а също и слънчовата майка. Второстепенни, но не по-малко съществени за развитието на действието са Бог и булката, за която слънцето иска да се ожени.

Слънцето е огушевано. То има своя майка, свой дом, работи, храни се, влюбва се, страда, изпитва щастие. По този начин образът на слънцето е приближен до човешките радости и nevoли и става по-разбираем за хората. Заедно с това поведението му е пример за образцово поведение. То почита своята майка, вслушва се в нейните съвети, подчинява се на разпореденото от Бог.

Грозданка носи най-хубавите качества на фолклорната девойка. Тя има висок морал. Стриктно спазва майчините заръки. Чрез говеенето изразява своята скромност, почит и уважение към своята свекърва и към жениха си, слънцето. В песента не е описана нейната хубост, но думите на слънцето, „каква си мома съгледах“, най-добре свидетелстват за нейната неземна красота. Това, че слънцето се влюбва в нея, е също показателно за хубостта ѝ. Слънцето огрява навсякъде и вижда всичко. То избира Грозданка именно защото тя е най-хубавата от всичко, което е видяло.

Славка и слънчовата майка си приличат по своята загриженост за рождбите си. Те правят всичко възможно, за да могат децата им да бъдат щастливи. Заедно с това строго следват обичайните практики и се съобразяват с реда в света. За да се спазят обичаите, Славка назовава детето си Грозданка, а после му поръчва да говее. Като се подчинява на реда, слънчовата майка иска разрешение от по-висша сила – Бог – за необичайната невеста на сина си.

■ ПРОСТРАНСТВОТО

В песента „Слънце и Грозданка“ са отразени древни представи за устройството на света. **Горе** са небесните светилища и Бог, **долу** са хората и човешкият свят. За да може обаче да има ред в света, горе и долу, божествеността и човешкият свят трябва да са в хармония и разбирателство. **Горното пространство** също има своя подредба. Най-високо е Бог, който като всезнаещ и всевиждащ решава съдбата на слънцето и Грозданка.

Редът в **долното пространство** (земята) се управлява от обредите и ритуалите и е подчинен на морала, установен от древните традиции.

Връзката между **горе** и **долу**, **земята** и **небето** в песента се осъществява чрез гергьовската люлка, която е символ на плодородието и вечния кръговрат в природата.

■ В ЧАС ЛИ СЪМ

- *Защо според вас митическите песни са едни от най-старите народни умотворения? Потърсете информация как са възникнали те.*
- *Какви древни представи за света и неговото устройство са скрити в митическите песни?*
- *Посочете най-важните белези, по които ще познаете митическите песни.*
- *Кои особености превръщат „Слънце и Грозданка“ в митическа песен?*
- *За какви „чудеса“ се говори в песента? Каква е ролята на мотива за чудото в „Слънце и Грозданка“?*
- *Кои са основните герои в песента? Опишете как си представяте един от тях по ваш избор.*
- *Какви са особеностите на пространството в песента?*

■ ИСКАМ ДА ПОПИТАМ

- *Попълнете таблица по модела.*

Моят въпрос	Моят отговор
<i>Тук не се пише.</i>	<i>Тук не се пише.</i>

■ А КАКВО МИСЛЯ АЗ

- *Каква фолклорна музика бихте избрали за фон към отделните моменти в песента?*
- *Каква илюстрация бихте направили към песента „Слънце и Грозданка“?*
- *Направете справка за Вашето лично име. Какво означава то? Потърсете сведения и за личните имена на Вашите родители, братя, сестри и т.н.*
- *Споделете бихте ли се подложили на говеене и в името на каква кауза бихте го направили.*

■ ТВОРЧЕСТВО В ЕКИП

- *Потърсете примери за митични народни песни. В таблица по модела напишете Вашите проучвания и ги обсъдете със съучениците си.*

Заглавие на песента	Особености	Герои
<i>Тук не се пише.</i>	<i>Тук не се пише.</i>	<i>Тук не се пише.</i>

- *Потърсете предания, легенди, песни, свързани с мотива **слънчова женитба**. Посочете приликите и разликите между тях.*

■ АТЕЛИЕ 6+

В народните песни и приказките важна роля има символиката на числата. Обичайно нечетните числа се свързват с положителни събития, а четните – с негативни. Изследователите твърдят, че в българския фолклор отношението **нечетни – четни числа** е равностойно на опозицията **живот – смърт**. Числата 3, 7, 9 имат магическо значение. Тройката е знак за завършеност, цялостност, хармония, ред. Седмицата се свързва с броя на дните от седмицата, с фазите на Луната и също се мисли като число, означаващо световния ред. Девет също е символ на завършеност. Свързва се с живота и новото начало, тъй като 9 месеца се износва рожбата, преди да се роди. То е и знак за изпитания. В приказките юнакът трябва да премине през 9 планини, за да стигне в десета, където е съкровището. Накрая на изпитанията обаче има награда, така както Грозданка накрая е възнаградена за това, че е спасила майчината заръка да мълчи.

■ МОЯТА БИБЛИОТЕКА И ГАЛЕРИЯ

Мотивът **слънчова женитба** присъства в народните песни от различни фолклорни области. Освен Грозданка, невести на слънцето са Драганка, Добринка, Мария, Милка, Яна и др. Сюжетите обаче са много сходни. Слънцето се влюбва в момата и я взима за своя жена. Често пъти слънцето отказва да се прибере у дома, защото не може да откъсне очи от любимата си. То грее по три дни и заплашва да изгори цялата земя. Едва когато взима земната мома за жена, то отново възвръща ежедневието си рутъм на изгряване и залязване. Допълнителен мотив е **надгряването** с момата – кой по-силно и по-надалече огрява земята. В много от песните момата побеждава слънцето.

Интересен мотив е и надбягването на юнака със слънцето, което той побеждава. За награда слънцето му дава за жена своята сестра.

